

Papp Bernadette

„SZENT LEVÉL, MELYET A MI URUNK JÉZUS KRISZTUS CSUDÁLATOSKÉPPEN AZ Ő FÖLDÉN LAKÓ NÉPEIHEZ KÜLDÖTT.”

Az Istenanya pokoljárása és más apokrif iratok
egy ponyván.

Jelen tanulmányban egy ponyvafüzetet és az abban előforduló történeteket elemzem. Az Országos Széchényi Könyvtár aprónyomtatványos részlegében több olyan vallásos ponyvafüzet található, amelyek valamilyen csodálatos eseményt beszélnek el, vagy Jézus, illetve Mária életéből vett apokrif motívumokat dolgoznak fel. Ezek közé tartozik az a füzet is, mely Jézus mennyből alászállott levelét, Mária egy levelét, egyes példányok pedig a Szűzanya álmát és pokol-raszállását is tartalmazzák.

A történeteket három különböző hagyománycsoportra lehet bontani, amelyek mindegyike apokrif gyökerekre vezethető vissza. Az első történet Jézus mennyből alá küldött levelét ismerteti, amely valószínűleg a VI. század környékéről származik. Fő mondanivalója az isteni parancsokra való buzdítás és a vasárnapi nyugalom betartására való felszólítás. A jézusi levél variánsának tarthatjuk Szűz Mária levelét, aki Fia nevében ír, de lényegileg az előző levelet ismétli meg tartalmilag összefoglalva. A második történet Mária álmát beszéli el, és csak egyes füzetekben jelenik meg. A szöveg néhány mondatos egységet alkot beékelve a levél és a pokoljárás közé. Mária megálmodja fia szenvedését, majd mikor felébred, elmeséli Jézusnak álmát, aki megerősíti azt. Végezetül a Szűzanya pokoljárása alkot egy részt. Mária Mihály arkangyal kíséretében megszemléli a pokolban szenvedő lelkeket, beszélgetésükből kiderül, ki miért szenved el a büntetést.

A vallásos ponyva

A vallásos ponyvairodalmat a népi vallásosság szerves tartozékának, egyben a népi irodalom egyik formájának kell tekinteni.¹ Előfutárunknak a bibliai tárgyú verses históriákat tekinthetjük, amik az 1540-es, 1550-es években éltek virágkorukat.² A legtöbbjük az ószövetségi történeteket vette alapul, amelyek saját koruknak erkölcsi tanulságként szolgálhattak. Az ellenreformáció idején kezdődött ennek az irodalomnak a széleskörű terjesztése, ami az egyháziak részéről is tá-

¹ Lengyel 1998. 454.

² Pogány 1978. 16.

mogatásra talált. Ismertsége révén sok egyházi népének, eredetmagyarázó monda, illetve hiedelemmonda elterjedésében szerepet kapott.

A vallásos füzetek között túlnyomó részben vannak az énekes- és az imádságosfüzetek, zarándoklatokhoz vagy zarándokhelyekhez kapcsolódó leírások vagy a lelki épülést szolgáló jámbor iratok, rövid hétköznapi életből vett erkölcsi példázatok. Az énekek és az imák egy része szorosan vagy éppen kiszínezve a bibliai történetekhez kapcsolódik, egy-egy Máriáról vagy Jézusról szóló jelenetet dolgoz fel. Elterjedtek az olyan imák, illetve énekek, amelyeket egy zarándokhely kegyképénél mondanak, bizonyos krízishelyzetben használnak. Az imádságokat legtöbbször valamely hitelesítő és megerősítő jellel látták el. Ez lehet egy szentre, transzcendens eredetre való hivatkozás, vagy – mint az archaikus népi imádságok záradékaiban³ – a túlvilágra, illetve az imádkozó halálára vonatkozó ígéretek.

A populáris irodalom vagy ponyvairodalom általánosságban a XVIII. század végétől, különösen a XIX. században megjelent tömeges irodalmi alkotások áradatát jelenti. Ezek legnagyobb része kívül esik a magas irodalmi alkotások kategóriáján, ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról a tényről sem, hogy néhány költőnk meglehetősen szoros kapcsolatban állt a ponyvairodalommal.

A populáris irodalom magyar megfelelőjeként használt 'ponyva' kifejezés az árusítás körülményeire utal. Kezdetben ugyanis a nyomtatványokat a vásárokon és a piacokon a földre terített vászonról árulták, majd a későbbiekben a fogalom áttevődött az árura. A vásárok kiemelkedő fontosságát mutatja, hogy sok országos vásárhelyen nyomdát is alapítottak.⁴ A kisvárosokban, de különösen a falvakban, ahol sem nyomda, sem könyvkereskedés nem működött, a keresletet a vándorkereskedők, házalók elégítették ki. Ők szállították a XVIII. században és a XIX. század első felében a legtöbb olvasnivalót a lakosságnak, a nagyvárosi centrumokon kívül lakó tömegeket szinte teljes egészében ezek a kereskedők látták el.

Magyarországon a reformáció kora óta beszélhetünk népi olvasmányokról és olvasókról.⁵ A XVI. században Heltai Gáspár nyomdája bocsátotta ki magából a széles közízlésnek megfelelő naptárakat, csíziókat, népkönyveket. Számarányát tekintve azonban ez az időszak messze elmarad a XIX. század ponyvatermésétől. A XVI-XVII. században még nem beszélhetünk ponyváról, ekkoriban a latin eredetű 'históriával' jelölték azokat az igaz történeteket, amelyeket énekelve előadhattak. A XIX-XX. századra jelentése némileg módosult, bár megtartotta eredeti 'történet', 'szomorú történet', 'történeti ének' jelentését, de kiegészült a paraszti közönség ízléséhez való megfelelés igényével és a modern polgárosuló kor megrendítő eseményeivel. A történetek elvesztették 'történeti' jellegüket, és rövid verses vagy prózai olvasmányokká degradálódtak, melyek önálló műfaj helyett a ponyva egyik válfajává váltak.⁶ A ponyvák nagymértékű elterjedését az általános

³ Erdélyi 1991. 51–142.

⁴ Takács 1951. 10., Pogány 1978. 293-301. Ilyen vásáros nyomdahely volt pl. Debrecen, Szeged, Szabadka, Arad, stb.

⁵ Dégh 1948. 299.

⁶ Takács 1958. 9.

gazdasági fellendüléshez köthetjük, ami lehetővé tette, hogy az amúgy is olcsó nyomtatványokat még többen vásárolják. Magyarországon a ponyva elsősorban a parasztság, a kis- és a középnemesi réteg olvasmánya volt, átlagos műveltségük nem is terjedt túl ezeken a műveken. Ugyanakkor a század irodalmárai, – különösen a XIX. század második felében – a nép művelését tűzték célul maguk elé. Különös kapcsolat jött létre a ponyva és az irodalom között. Egyesek, – mint Arany vagy Jókai – maguk is szerzőként jelentették meg egy-egy művüket a ponyván, Katona József és Vörösmarty pedig írásaikhoz ötletként használták fel a népi olvasmányokat, esetleg ők maguk szolgáltak forrásul a ponyvaszerzőknek.⁷

A ponyvaárusok a tömegkommunikációs eszközök hiánya miatt a falu társadalmában fontos hidat jelentettek a külvilággal való kapcsolat fenntartásában. Jelentős hírközlő szereppel bírtak mindaddig, amíg el nem terjedtek a postán küldött heti- és napilapok.⁸ Az információ-áramlást akadályozta, hogy a cenzúra a politikai jelentéseket legtöbbször megtiltotta és kivonta a forgalomból, így maradtak a szenzációhírek, a politikamentes háborús jelentések és a csatabeszámoló. A hírek mellett elveket és ideológiákat is szállítottak, ahol meglehetősen elmentmondás figyelhető meg. Repertoárukon egyaránt megtalálható az ésszerűség és az értelem, a babonáság és a tudás, az érzelem és a gondolkodás. A cél nem egy egységes könyvkínálat kialakítása, hanem a közönség minél szélesebb körének kiszolgálása, elsősorban szórakoztató irodalommal való ellátása. Az egész XIX. század folyamán a szórakoztató nyomtatványok szinte teljes tömegét ezek a ponyvaárusok terítették szét a vidéki lakosság körében.⁹ Kínálatuk meglehetősen sokoldalú volt, kielégítette a falusi olvasórétegek kíváncsiságát csakúgy, mint a kispolgárságét.

A szent levelek

A XIX. század második feléből származnak azok az OSZK aprónyomtatványos részlegében megőrzött ponyvanyomtatványok, amelyek írásunk témáját képezik. Összesen nyolc példány található belőlük a könyvtárban: öt magyarul, három pedig németül. Címük alapján egy levelet tartalmaznak, melyet Jézus küldött az embereknek: *Der heilige Brief, welchen unser Herr Jesus Christus auf wunderbare Weise*

⁷ Pogány 1978. 132. Arany: Az elveszett alkotmány c. alkotásának eredeti címdala már maga is mint egy vásári ponyva fedőlapja jelenik meg, de az írónak a szabadságharc alatt több katonaverse látott napvilágot a ponyván. Pogány 1978. 281. A Toldi és a Rózsa és Ibolya pedig kiadása után hamarosan átdolgozva felkerült a ponyvaárusok repertoárjába. Pogány 1978. 286–288. Jókai regényeihez merített gyerekkori olvasmányélményeiből, de Kakas Márton történeteit eredetileg is ponyvára szánta. Pogány 1978. 289. Katona Bánk bánjának forrása Csery Péter: *Ottó vagy a zabolátlan indulatok áldozatja* című ponyvája volt. Pogány 1978. 266–269. Vörösmarty regéjének *‘Tündérvölgy, Ponyvaversekben 1825’* címet adta, de több verset is írt, amelyek kalendáriumokban jelentek meg. Pogány 1978. 275–277. Petőfinek nemcsak művei kerültek ponyvára, de még életét is megénekeltek a szerzők.

⁸ Schenda 1977. 268.

⁹ Schenda 1977. 270.

seinem auf Erden wohnenden Volke gesandt hat illetve *Szent levél, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus csudálatosképpen az Ő földén lakó népeihez küldött*. A füzetek impresszuma a ponyvatermékek sajátosságának megfelelően nem tartalmazza minden esetben a kiadás évét. Szerző vagy szerkesztő neve egyik példányon sincs, egy szegedi 1890-es években nyomtatott szövegen a következő felirat szerepel: „Régi kézirat után újra kiadta Buzgó Gábor.”¹⁰ Szintén ezekből az évekből származik egy magyar nyelvű Bagó Mártonnál megjelent füzet, mely tartalmazza a fordító nevét, Rusz Jánosét, aki a felirat tanúsága szerint románból fordította művét. Orosz György elképzelhetőnek tartja azt a feltételezést, hogy a Rusz által magyarra fordított szöveget ültették át a továbbiakban németre.¹¹ A legkésőbbi kiadvány 1917-ben látott napvilágot Kőszegen D. Feigl nyomdájában német nyelven.

A füzetek tartalmilag két nagy egységre tagolódnak, Jézus valamint Mária levelére, ami maga is több történetből került összeszerkesztésre. Jézus levele mind a keresztény Nyugaton, mind pedig Keleten elterjedt, és többféle névvel fordul elő: *Szent levél*, *Episztola a vasárnapról*, *Szent Mihály levele*, *Jeruzsálemi tekercs*.¹² Történet szempontjából egy levél ismertetése, amit Jézus küldött az embereknek, hogy figyelmeztesse őket parancsainak megtartására, különösen a vasár- és ünnepnapok megszentelésére. Amennyiben ezt nem követik, életmódjukon nem változtatnak, Isten csapásaival kell szembenézniük, aki mindenféle katasztrófát bocsát rájuk, hogy az emberiséget elpusztítsa. Ez az elem a mennyei, illetve az úgynevezett vasárnapi levelek legrégebbi magja. Fontos eleme, hogy a levelet Jézus maga írja, és Rómába, Szent Péter oltárára küldi az égből.

Már az ókorban népszerűek voltak a mennyei levelek, amelyeket éppen a nagyobb hatás elérése végett láttak el a mennyei jelzővel. Az első ismert levél 584-ből vagy 585-ből mutatható ki Ibiza szigetén.¹³ A lakosok, sőt még a püspök is eredetinek hitte a levelet, ami elég nagy felbolydulást okozott a városban a fenyegető büntetés miatt, majd csak a karthagói püspök ismerte fel a hamisítványt.

Az eredeti apokrif a VI. századból származhat, de pontos időbeli és térbeli meghatározása nem lehetséges. Ez az időszak az, amikor az ószövetségi zsidó szertartásrend újra megjelenik az egyházban. A zsinatok sorban rendelkeznek a szolgai munka megtiltásáról (538. Orleans), valamint az ünnepi nyugalom betartásáról (650. Rouen).¹⁴ A levél eredetéhez eligazítást nyújt egy IV. század elejére datálható kopt töredék, amely Péter alexandriai püspök tollából származik. Témáját tekintve figyelmeztetéseket és óvásokat tartalmaz a vasárnapi nyugalom szigorú betartására.¹⁵

Az irodalmi formát figyelembe véve alapvetően háromféle szerkesztésű le-

¹⁰ *Szent levél...*: é.n.; fedőlap. (Traub) Ezt a nyomtatványt közöljük teljes egészében a tanulmány után.

¹¹ Orosz 1997. 70. Nagy Ilona említi, hogy Oroszországban a 19. század közepén a kolostorokból számos apokrif fordítása került populáris kiadványban a nép közé, ami lehetővé tette a történetek vándorútját. Nagy 2001. 22.

¹² Orosz 1997. 9., 22. és 78.

¹³ Stübe 1987. Bd. 8. 99–100. és Böer 1967. 945.

¹⁴ Bauer 1968. 84.

¹⁵ Stübe 1987. Bd. 8. 100.

vélről beszélhetünk. Egyik változata a VI. században Galliában már széles körben elterjedt volt. Ezt támasztja alá Bonifatius püspök levele, aki egy Aldebert nevű eretnek zsinati meghallgatásáról számol be. Aldebert többek között azt állította magáról, hogy Jézustól kapott levelet, aminek kezdetét a püspök közli is.¹⁶ A levelet 745-ben a pápa egy zsinaton elítélte, de ez nem jelentette egyben a levél népszerűségének visszaszorítását. Még a klérus tagjai között is talált követőkre. A középkor folyamán Franciaországban terjedt el a legerősebben, majd innen átkerült Angliába, ahol a VIII. század végén vagy a XIX. század elején jelent meg. Innen végezetül Izlandig jutott.¹⁷ Ebben a változatban a legfontosabb motívum a vasárnap megszentelésére vonatkozó parancs és megsértése esetén a büntetéssel való fenyegetés.

A második változat tartalmilag megegyezik az elsővel, de formailag egy újabb átdolgozásnak tekinthetjük. Hiányzik a megtalálás csodálatos körülménye, ellenben a végén egész sor hivatkozást találunk a pápákra és a püspökökre, akik a levél valódiságát bizonyítják. A IX. század közepén már megjelenik, Anglia vagy Írország volt az átdolgozás hazája. A későbbiekben példányok bukkantak fel Itáliában, Spanyolországban, Franciaországban, Németországban és Ausztriában.¹⁸

A harmadik változat érte el a legnagyobb elterjedést, minden későbbi mennyei levelet ennek a harmadik fajta levél variánsaként értelmezhetünk. Nemcsak Európában nyert nagy népszerűséget, de egy görög szövegnek köszönhetően számos keleti nyelven is megjelentek változatai. A levél 746-ban Rómában esett le az égből, ami valószínűsíti a Bonifatius 745-ös leveléből való eredetet. A XII. században Németországban jelent meg,¹⁹ majd hamarosan telítődött egyfajta védő funkcióval.

A szövegek mai aktualitását mutatja, hogy kézzel másolt mennyei levelek ma is forgalomban vannak, példányaik jelenleg is gyűjthetők.²⁰ Megjegyzendő azonban, hogy ezek a szövegek meglehetősen változásokon mentek keresztül, átalakultak, kibővültek más elemekkel. Funkciója is módosult, védő feladatot lát el. Megjelennek benne különböző mágikus betűk, amik az amulett jelleget hangsúlyozzák, illetve a hathatóságot bizonyító történetek. Használatára nézve főként a háborús veszélyben alkalmazták. Katonák hordták magukkal, hogy megoltalmazza őket, de fellelhetőek voltak a második világháborúban a civil lakosság körében is.²¹

A levél első felében az olvasó magyarázatot kap, miért sújtják az emberiséget pogány népek támadásai és különböző természeti csapások. Mivel nem követték Jézus tanítását, felgerjedt ellenük haragja, és ezért már eddig is megbosszulta magát az embereken. A csapások elsősorban természeti jellegűek (fagy, szél, vihar, villám, mennydörgés, záporosó, árvíz, éhség, döghalál, föld-

¹⁶ Gurevics 1987. 120–122., Monumenta Germaniae Historia 1978. No. 59. 108–120. (Itt megtalálható Bonifatius egész levele.) és Stübe 1987. Bd. 8. 101.

¹⁷ Stübe 1987. Bd. 8. 101.

¹⁸ Stübe 1987. Bd. 8. 101–102.

¹⁹ Stübe 1987. Bd. 8. 102–103.

²⁰ Jung 2000. 36–44., P. Szojka 1990. 178–191.

²¹ Jung 2000. 37., P. Szojka 1990. 182.

rengés), nem tartalmaznak természetfeletti erőket, csodákat vagy társadalmi vonatkozású viszályokat. Az ilyenfajta felsorolás arra is jó, hogy az olvasóval elhittessék: minden katasztrófa az ember, illetve az olvasó saját magának bűnös volta miatt történik. Mivel ezek a jelenségek meglehetősen gyakran fordulnak elő, ezért a téma mindig aktualitást élvezhetett; különösen akkor, ha egy esztendőben az átlagosnál több ilyen eset fordult elő.

Az iratokban fontos szerepet játszanak a záradékok, amelyek nem kapcsolódnak szorosan a történetekhez. Ezek a szövegek hathatóságát, az olvasó és a transzcendens közti viszonyt erősítik. Általában valamilyen hasznot ígérnek a hívőnek. Erdélyi Zsuzsanna meghatározása szerint, „a záradék egy olyan logikai, oksági viszony megfogalmazása, amely egy feltételhez kötött cselekmény megfelelő végzése, s eredménye – következménye között áll fenn. Valójában a cselekvő ember és az eredményt biztosító Isten közötti, kegyelemre-üdvösségre irányuló, szent paktum.”²² Az archaikus népi imádságok záradékainak vizsgálatánál arra a megállapításra jutott, hogy eredetüket tekintve a középkorra nyúlnak vissza, kezdetben az imádságok elején, ajánlásként, feliratként álltak.²³ A későbbiekben kerültek a szövegek végére. Esetünkben is kiemelt szerepet játszanak a záradékok, minden egyes történethez kapcsolódnak. Feltűnő azonban, hogy a záradékok nem a történetek rendszeres olvasását írják elő, hanem a terjesztését pártolják. Az ígéretek akkor lépnek életbe, ha a hívő a leveleket másoknak is megmutatja, azokat lemásolja, esetleg elég, ha magánál tartja. Ez utóbbi a szöveg amulett jellegét hangsúlyozza.

A ponyvafüzetben fellelhető másik szöveg az ú.n. ‘Szűz Mária levele’ vagy németül ‘Ein Brief der heiligen Jungfrau Maria’. Ez az írás nem alkot egy egységes művet, különböző motívumokból állították össze gyakran minden összefüggés nélkül. Ez azt is jelenti egyben, hogy ebben a formában eredeti változatot nem találunk, csak az egyes elemek eredetét követhetjük nyomon. A szöveg három különböző apokrif motívumot tartalmaz, melyek mindegyike más-más apokrif iratban bukkan fel. Így megtalálható Jézus égből küldött levelének rövid kivonata, Mária álma az Olajfák hegyén és Mária pokoljárása.

Az apokrif irodalomban a Krisztus- és az apostol-levelek mellett léteznek Máriának tulajdonított levelek is. Ezek általában egy-egy városnak íródtak, vagy konkrét személynek címezték őket.²⁴ A mennyei levelek között is találunk olyanokat, amelyeket az Istenanyának tulajdonítottak. Ezeknek a szövegeknek elsősorban védő-óvó funkciójuk volt, Mária mint az emberiség védelmezője, a bűnösök szószólója szerepel, aki a hívő halála esetén segítséget és a megpróbáltatások idején védelmet ígér.²⁵ A ponyván megjelent Mária-levelé tartalmazza az előző *Jézus égből alászállott levelével* mutat nagyfokú rokonságot, annak tartalmi kivonata.

A szöveg második egysége Mária álmát beszéli el az Olajfák hegyén. Az el-

²² Erdélyi 1991. 95.

²³ Erdélyi 1991. 65.

²⁴ Michl 1986. 27., Böer 1967. 942–945. Két városnak szóló levélről tudunk, egyiket Messina lakóinak ‘intézte Mária’ valószínűleg a VI. században, másikat Firenze kapta. Ismeretes ezen kívül még egy antiochiai Ignácnak küldött hamis válaszlevelé.

²⁵ Böer 1967. 945–946.

beszélés egy találkozást ír le, amikor Jézus felkeresi anyját, aki éppen alszik az Olajfák hegyén. Felébredve elmeséli fiának álmát, hogy látta Jézus szenvedését. Jézus megerősíti, hogy mindez be fog teljesedni.

Erdélyi Zsuzsanna kimutatta, hogy a Mária-álm-ima mind a keleti, mind a nyugati vallásos hagyományban a középkortól egészen napjainkig elterjedt.²⁶ Főként az imaforma kedvelt, amit védekező, bajelhárító funkcióban használnak. A motívum eredetének Erdélyi Zsuzsanna két lehetséges forrást lát: egyik a bibliai történet, miszerint Simeon megjósolja Máriának, milyen fájdalokat kell kiállnia fia miatt,²⁷ később aztán az álm beléphetett a jóslat helyére. A forrás az apokrif hagyományra vezethető vissza, Krisztus és Mária nagyszerdaesti betáni cellabeli beszélgetésére Jézus haláláról. Orosz György ezt kiegészíti az ú.n. „Aranymiatyánkkal”, amiben szintén Jézus és Mária dialógusa van.²⁸ Mária kérdéseire ebben Jézus elmondja, mi fog vele történni a nagyhéten. Néhány kutató a Mária-álm-motívum előképének az óperzsa Mandanes-álmot²⁹ tartja, amiről megoszlanak a vélemények. Az eredet kérdésében szóba jöhet még egy egyházi ének is, amelyben Mária megálmodja, hogy szíve alól egy fa nő ki, amely minden országot beárnyékol, és Jézus Krisztust a Megváltónak fogják hívni.³⁰ Leopold Kretzenbacher tanulmányában kelet- és délkelet-európai példákat sorakoztat fel, de már az eredet kérdésének megválaszolására nem vállalkozik. Teljesen nem megalapozott sem a nyugati, sem a keleti eredet. Egyes kutatók a záró ígéretformulában egyértelműen katolikus, azaz nyugati eredetet látnak, de bizonyítása egyelőre nem teljesen meggyőző.³¹

Mária álma nemcsak a Szent levélben fordul elő, önálló ponyvaként is kiadták. Egy 1896-ban Budapesten Rózsa Kálmánál megjelent egylapos nyomtatványon az álm mellett két imádság tűnik fel. A szövegek ajánlása szerint Leó pápa küldte mind az álmot, mind az imákat öccsének, Károlynak ellenségei ellen. Ezek az ajánlások az imákban szereplő záradékok funkcióit vették át, ígéreteket tartalmaznak az imádkozó felé. Az álm, mint a Szent levélben, prózai formában került kinyomtatásra, de a legtöbb változata imádságként, verses alakban került elő. Erdélyi Zsuzsanna közli európai párhuzamait szerb, orosz, román, olasz, spanyol, francia és angol nyelven.³² *Hegyet hágék...* című kötetében öt példát hoz Mária álmára római, görög katolikus környezetből.³³ Orosz György már prózai példát³⁴ is ismertet, amelynek érdekessége, hogy kapcsolódik hozzá Mária levele, mint a mi ponyvánknál, csak az orosz változatban fordí-

²⁶ Erdélyi 1999. 648.

²⁷ Erdélyi 1999. 648–649., Lk. 2, 25–35.

²⁸ Orosz 1997. 5–6.

²⁹ A történet szerint Mandané anyja álmot lát, hogy leánya öléből szőlőtőke hajt ki, ami beárnyékolja Ázsiát. A jósk ezt úgy magyarázták, hogy lánya gyermeke fogja majd trónját elfoglalni. Orosz 1997. 6., Erdélyi 1999. 649.

³⁰ Jacoby 1987. Bd. 5. 1686–1687.

³¹ Kretzenbacher 1975. 23.

³² Erdélyi 2001. 206–210., 238–241., 244–246., 252–252., 265., 298–300.

³³ Erdélyi 1999. 647–654., 1025–1027.

³⁴ Orosz 1996. 38–40., Orosz 1997. 38–43.

tott sorrend áll elő: először az álom, majd a levél kerül ismertetésre. A szöveg legnagyobb részét az orosz változatban azonban a záradékok teszik ki.

Erdélyi Zsuzsanna gyűjtései alapján megállapította, hogy az ima országszerte elterjedt mind a magyaroknál, mind pedig a Magyarországon élő nemzetiségeknél.³⁵ Az imádkozók nagy erejű, hathatós imádságnak tartják, amit számos krízishelyzetben lehet eredményesen használni. Rendszeres mondásával a halál ideje megismerhető, ahogy Mária is előre látta fia jövőjét. Használták még védő funkcióban, várandós asszony, utazó vagy katona vitte magával.

Az Istenanya pokoljárása

Mária levelének legnagyobb részét a harmadik történet alkotja, Mária utazása a pokolban. A Szűzanya Mihály arkangyal vezetésével bejárja a poklot, hogy meglássa az ott szenvedő lelkek kínjait. A ponyva nem a teljes történetet beszéli el, részletesebben csak az elkövetett bűnöket és az értük kirótt büntetést írja le, de nem említi sem azt, Mária miért akarja a pokolbeli szenvedéseket látni, sem pedig az utazás befejezését és esetleges következményeit. A szöveg meglehetősen lezáratlanul ér véget egy büntetés ismertetésével és egy 'Amen'-nel.

Mielőtt rátérnénk a konkrét szöveg ismertetésére, röviden vázolnunk kell a történet eredetét, az egyes elemek származását és jelentését. Eddigi kutatásaim alapján Mária pokoljárása más magyar és nyugat-európai szövegből nem került elő, sem középkori párhuzamait nem sikerült megtalálnom. A ponyvaszöveg előzményének az apokrif írásokban fennmaradt apokalipszisek tekinthetők, közülük is különösen két típust kell kiemelni, a Péter- és a Mária-apokalipsziseket. A keresztény pokolelképzelés első leírását a Péter-apokalipszisben³⁶ lelhetjük fel, amit valószínűleg a második század második negyedében írhatott egy megtért zsidó Alexandria keresztény közösségében.³⁷ Az egyházban egészen a IV. század végéig nagy jelentőséggel bírt, amit az is jelez, hogy a karthágói zsinatig, 397-ig a kánoni iratok közé tartozott.³⁸ Ebben az iratban található a pokolbeli kínok első pontos leírása valamint a büntetések rendszerezése. Sajátossága, hogy a végítéletet nem egyetemes szempontból vizsgálja, hanem az egyén sorsára koncentrál.³⁹ A lélek túlvilági életét földi cselekedetei határozzák meg. A későbbi pokolleírások nagy része mind ebből az apokrif írásból táplálkozik, akár az Apocalypsis Paulira vagy a későbbi Mária apokalipszisekre gondolunk.

A Péter-látomás sajátossága, hogy nemcsak a poklot mutatja be szemléletesen, hanem a mennyet is, ami hosszú időn keresztül az egyházi elképzeléseket

³⁵ Erdélyi 1999. 649.

³⁶ A különböző nyelvű szövegek kommentárokkal Schneemelchernél jelentek meg. Schneemelcher 1989. Bd. 2. 562–578.

³⁷ Minois 1996. 106.

³⁸ Minois 1996. 106.

³⁹ Dörömbözi 1997. 187.

is befolyásolta.⁴⁰ Az apokrif könyv célja, hogy a túlvilág ábrázolásával motiválja a hívő erkölcsi érzését: a pokol és a büntetések bemutatásával óvja az olvasót a gonosztól, míg a paradicsom és a jutalmazás ecsetelése a jó felé vezeti.⁴¹ A mi ponyvafüzetünk céljait tekintve hasonlókat fedezhetünk fel itt is, bár a szerző ebben az esetben csak a pokolra szorítkozik, a menny bemutatása elmarad. Hatását viszont az fokozza, hogy a bűnöket és a büntetéseket aprólékosan, szemléletesen részletezve tárja az olvasó elé, ezzel is mintegy elrettentve az eljövendő szenvedésektől.

A ponyva előzményét alkotó másik fontos csoport a Mária apokalipszisek. Egy részük szintén az apokrifek között lelhető fel, jelentős számban azonban a népköltészetben is előfordulnak különösen a görögök, délszlávok és keleti szlávok körében,⁴² amit a nagyarányú Mária-tisztelettel magyarázhatunk. Az egyház hozzáállása ezekhez a történetekhez mind nyugaton, mind keleten egyaránt elutasító, tiltó volt, bár bizonyos mértékben megtúrta őket, mert nevelési céllal a megfélemlítés eszközét látta bennük. A nép részéről ugyanakkor megjelent a befogadás, az adaptáció is. A Mária apokalipszisek közé sorolt írások tartalmilag hasonlóak, bár keletkezési idejük és helyük meglehetősen eltérő lehet. Mégis feltételezhetjük, hogy ugyanaz a történet került át egyik területről a másikra, alkalmazkodva a helyi igényekhez és ízléshez. Ezek a történetek:

§ *Apocalypsis beatae Dei Genitricis de poenis* a IX. századból.⁴³ Valószínűleg egy görög szerzetes írhatta, majd átkerült különböző szláv népekhez. Többféle néven ismeretes a fent említetten kívül: Az Istenanya pokoljárása, Mária útja a kínokhoz, Az Istenanya kinyilatkoztatása a pokolbeli kínokról. Itt Mária az Olajfák hegyén imádkozik, hogy felvilágosítást kapjon az elkárhozottak büntetéseiről. Mihály megmutatja neki a szenvedéseket, amitől Mária olyan mélyen megrendül, hogy Mózással, János apostollal, Pállal, az angyalokkal és az arkangyalokkal együtt könyörög Istenhez az elkárhozott keresztényekért. Eredményként a pokolbeli lelkek pünkösdkor időleges nyugalmat nyernek a kínzások alól.

§ *Apocalypsis seu Visio Mariae Virginis*. Legkorábban valószínűleg a VII. századból.⁴⁴ Ebben a történetben Mária egy pénteki napon a Golgotán imádkozik, ahonnan a 3. mennybe ragadják el, és látja egy jó, valamint egy gonosz léleknek a halál utáni sorsát. Megszemléli a paradicsomot az áldottakkal és a poklot az elkárhozottakkal. Kérésére péntek estétől hétfő reggelig megszűnnek a kínok. Hasonló történetet ír le Szent Pál apostol látomása a III. századból Egyiptomból, kérésére azonban az elkárhozottak csak vasárnapi felüdülést nyernek a kínzások alól.⁴⁵

A későbbi évszázadokból bolgár és orosz adatokat találunk, nyugati forrá-

⁴⁰ Weidinger [1997]. 523.

⁴¹ Vielhauer 1975. 512.

⁴² Conzelmann–Petkanova–Toteva 1977. Bd. 1. 664.

⁴³ Gross–Michl 1986. Bd. 1. 702., Höllenfahrt der Muttergottes. Conzelmann–Petkanova–Toteva 1977. Bd. 1. 664., Mariens Gang zu den Qualen. Kretzenbacher 1963. 211., Die Offenbarung der Gottesmutter über die Höllenstrafen. Müller 1961. 26.,

⁴⁴ Gross–Michl 1986. Bd. 1. 702–703.

⁴⁵ Dörömbözi 1997. 73–100. Szent Pál apostol látomása

sokra utaló jelek eddig még nem kerültek a kezem közé.⁴⁶ Nagy Ilona említi Si-meon bolgár herceget a X. századból, aki lefordíttatta a IV-V. század fordulóján megjelent tiltott iratok indexét, amin „Az Istenanya pokolraszállása” című apokrif irat is szerepelt.⁴⁷ Orosz György a XIII. század előtti kéziratokból ismerteti az „Istenszülő kálváriajárása a pokolban” címűt.⁴⁸ Ez a történet a középkortól folyamatosan jelen van az irodalomban, de átvándorolt a folklór területére is. Az oroszoknál ettől függetlenül a kutatók nem beszélnek önálló apokrif elbeszélésekről, elsősorban óbolgár-ószláv történeteket dolgoztak át, melyeknek vándorlását megkönnyítette a közös pravoszláv hagyományanyag. Az írott vagy szóban átvett anyag az adott orosz körülmények között russzifikálódott.⁴⁹ Oroszországban a XII. századtól már kéziratok örökítették meg a történetet, ami aztán az egész középkoron keresztül egészen a XIX. századig töretlen népszerűségnek örvendett.⁵⁰ Legismertebb világirodalmi feldolgozása Dosztojevszkijtől származik, aki a *Karamazov testvérek* című regényében írta le.⁵¹

A különböző nyelvű szövegek sok motívumban hasonlóságot mutatnak. Így például Mária könyörgésére Isten vagy Fia engedélyével szállhat le a szenvedés sötét birodalmába egy angyaltól, legtöbbször a lélekvezető és a lelkeket előzetesen megítélő Mihálytól kalauzolja.⁵² A sajnálat és a részvét könnyei jelennek meg szemében, úgy kéri Istent vagy Fiát gyakran az összes mennyben lévő lélekkel együtt, hogy könyörüljön az örökös kínokon, és függessze fel az év bizonyos napjaira a szenvedéseket.⁵³ Mindezek az elemek a mi ponyvánkban teljesen hiányoznak, az eredeti történetből csak a Máriát vezető Mihály maradt meg, valamint a pokol bemutatása.

Az elbeszélés szerint Mária meg akarja tekinteni a pokolbeli keresztények kínjait. Az utazáson Mihály arkangyal kíséri el, aki az apokrif legendákban mint előzetes bíró jelenik meg a halál után. A hagyomány szerint a túlvilág kapujában áll kezében egy mérleggel, amin az elhunyt életében elkövetett jó és rossz cselekedeteit méri meg, ez alapján döntve el, hová kerül az ember lelke.⁵⁴ Mihály elmondása alapján megszámlálhatatlan sok kín van a pokolban, mire az angyalok felnyitják az alvilágot, ahol Mária rengeteg embert lát szenvedni. Ez azonban már az első büntetés bemutatása. A hosszabb Traub-féle változat összesen 18 bűnt és hozzátartozó szenvedést ábrázol, míg a többi három történet erő-

⁴⁶ Az Istenanya pokoljárását nyugaton először James ismerteti 1893-ból. James 1893. 109–126.

⁴⁷ Nagy 2001. 15. Az index elsősorban tájékoztatásul szolgált, a hívek eligazodását segítette. A hívek nagy része ugyanis nem rendelkezett megfelelő irodalmi és kritikai szempontokkal, ezért szükségesnek látszott az egyház részéről ezeknek a katalógusoknak az összeállítása. Orosz 1993. 69–70.

⁴⁸ Orosz 1993. 55.

⁴⁹ Orosz 1993. 59. A szöveg kéziratos példányait Santos Otero ismerteti. Santos Otero 1978. Bd. 1. 188–195.

⁵⁰ Müller 1961. 27–28.

⁵¹ Trautmann 1968. 26–27.

⁵² Kretzenbacher 1971. 173.

⁵³ Kretzenbacher 1963. 218., Grübel–Moser 1990. Bd. 6. 1186.

⁵⁴ Kretzenbacher 1963. 205.

sen lerövidített, több mint egy oldalnyi szöveg hiányzik belőlük. A bűnök leírásánál a szerző szigorúan csak a keresztény hittel kapcsolatos vétkekre tér ki, nem foglalkozik általános erkölcsi vagy társadalmi problémákkal, sem pedig a pogánysággal vagy eretnekséggel. Néhány szenvedésnél az író nem törekszik arra, hogy pontosan részletezze, megelégszik az általános megjegyzéssel, hogy 'kínlódnak, jajveszékelnak, sírnak és kiabálnak'.⁵⁵ A kínok leírásánál nemcsak csoportosan szenvedő embereket látunk, hanem egyes személyek is felbukkan-
nak, akik magányosan kínlódnak. Többször előfordul a sötétség, mint a pokol jellemzője, valamint a forróság, a tűz, a forró szurok és a faggyú. A hideg, a jégben és a fagyban való szenvedés ebben a történetben nem szerepel, holott a középkori látomásirodalomnak ez egy kedvelt motívuma volt. Az első három bemutatott bűnnél a hittel kapcsolatos vétkeket találjuk, így azokat, akik nem hittek Istenben, akik „nem félték Istentől s roszt tettek s Krisztus testét keresztre feszítették”⁵⁶, valamint azok, akik nem hittek a Szentháromságban, a prófétákban, és abban, hogy Máriától születik a Megváltó. Ez utóbbi csoportnál a szenvedők maguk is megszólítják Máriát, közbenjárásra kérik őt, hogy megszabaduljanak a kínoktól, ugyanakkor felpanaszolják, hogy nem jött el hozzájuk sem Ábrahám, sem Szent Pál, sem pedig Keresztelő Szent János, hogy a jóra intheték volna őket. Ez a jelenet a gazdag ember és a szegény Lázárról szóló példabeszédre hasonlít, ahol a pokolban szenvedő gazdag azt kéri, hogy Lázár menjen vissza testvéreihez, hogy azok ne a pokolba kerüljenek haláluk után. A kérést azzal hátrítják el, hogy ha Mózesre és a prófétákra nem hallgattak, akkor a halottak közül feltámadó Lázár sem fog nagyobb sikerrel járni.⁵⁷

Ha közvetlenül nem is jelenik meg a pokol topográfiája, egy utalást közvetetten mégis találunk benne. Az angyal megkérdezi Máriát, milyen irányba menjenek tovább, északra vagy keletre, mire végezetül dél felé indulnak el. Ebből arra következtethetünk, hogy a poklot egy nagy kiterjedésű helynek képzeltek el, nem pedig tüzes gödörnek vagy katlannak, ahogy jó néhány képzőművészeti és irodalmi alkotásban ránk maradt. A pokol közelebbi elhelyezkedéséről semmit nem tudunk meg. Hiányzik, hogy vajon a földön van-e, az alatt vagy esetleg felette kell elképzelni,⁵⁸ milyen messze van a mennyországtól, közvetlenül mellette van, vagy attól messze, elválasztva. Amennyiben csak égtájakat adnak meg az egyes szövegek, általános az elképzelés, hogy a pokol valahol északi, esetleg északkeleti irányban található.⁵⁹ Az sem világos a ponyvaszöveg-ből, milyen módon jut Mária és Mihály a pokolba, vajon van-e az alvilágnak valamilyen bejárata, és ott milyen útvonalat járnak be.

A bűnösök csoportjai közül három tűzfolyóban szenved. A tűzfolyó motívu-

⁵⁵ Szent levél... é.n. 12. (Traub)

⁵⁶ Szent levél... 1891. 11. (Rózsa), Szent levél... é.n. 12. (Traub), Der Brief, welchen unser Herr... 1878. 13. (Rózsa), Brief, welchen unser Herr.. 1890. 11. (Rózsa)

⁵⁷ Lk. 16, 27-31.

⁵⁸ Dinzelbacher 1981. 91-92.

⁵⁹ Dinzelbacher 1981. 99.

ma már az egyiptomi eszkatológiában megjelent,⁶⁰ és attól kezdve szinte folyamatosan jelen van a túlvilági elképzelésekben. A tüzes folyó beleillik a pokol azon jellemzői közé, amelyek az olthatatlan tűzzel, az örök tűztengerrel vannak kapcsolatban. Egyes látomások szerint ez az a folyó, ami elválasztja egymástól a különböző világokat. A felette átívelő hídon kel át az elhunyt lelke, és ha életében a jócselekedetek voltak többségben, akkor sértetlenül áter a túlpartra, ha viszont gonosz az illető, akkor belezuhan a folyóba.⁶¹ A tűzfolyóban elmerülteknek a ponyván különböző fokozatai vannak az elkövetett bűnök súlyossága szerint. A vétek mértékétől függő elmerülés más apokrifekben⁶² és látomásokban is megjelenik, nem egyedi sajátosság. Egyesek derékig süllyedtek a lángokba, ők a szülőiket átkozták meg, ezáltal a tízparancsolat negyedik parancsa ellen vétettek. Nyakig merülnek el a kéjelgők, bár a paráznság a későbbiekben más formában újból visszatér. Attól függetlenül, hogy a szüzesség beszennyezése és a többszöri házasodás még felbukkan, a szerző nem szentel nagy teret a test és a nemiség bűneinek ostromozására, holott ez a prédikációk egyik kedvelt témájának számított.⁶³ A harmadik csoportot azok alkotják, akik „ember hust ettek”⁶⁴, vagyis akik gyermekeiket még születés előtt megölik, és akik halálra perelik a másikat. Ők szenvedik a legsúlyosabb büntetést, ők egészen a folyóban állnak. Ugyanezzel a szenvedéssel sújtja az anyákat a Péter apokalipszis szerzője is.⁶⁵ Az ’emberhúsevő’ megjegyzésben az a hit lelhető fel, hogy annak az anyának, aki gyermekét megöli, a túlvilágon meg kell ennie.

Általában a büntetés kapcsolatban áll az elkövetett bűnnel, legtöbbször a kárhozottat azzal büntetik, amit életében elkövetett.⁶⁶ A jus talionis alapján a mi szövegünkben csak néhány kint tudunk magyarázni. Ilyenek például azoknak a szenvedései, akik vasárnap nem akartak felkelni és a templomba menni. Ezek az emberek egy világos felhő közepén ágyakban feküdtek, testükön kígyók csúszkáltak, és tűz égett felettük. A bűn alól csak akkor nyerhettek volna feloldozást, amennyiben nyomorékok, és önhibájukon kívül nem tudnak mozogni. Mások székeken ültek, ahonnan nem kelhettek fel: ők nem álltak fel a papok előtt, amikor a templomból kimentek, és a szentmisét nem hallgatták.⁶⁷ A szentmise komolyságát mutatja, hogy megsértését súlyos vétségként a szerző a pokolba helyezi.

Több büntetésben a vétkeket valamelyik testrészükönél fogva felakasztják. Egy asszony, aki másoknál hallgatózott, civakodást szított, hogy abból haláleset lett, a körménél fogva lóg. Tűz kínozza azokat, amellettt hogy nyelvükön és kör-

⁶⁰ Brenk–Brulhart 1970. Bd. 2. 320.

⁶¹ Grübel–Moser 1990. Bd. 6. 1181.

⁶² Dörömbözi 1997. 88.

⁶³ Benedek 1998. 322.

⁶⁴ Szent levél... 1891. 13. (Rózsa), Szent levél... é.n. 13. (Traub), Der Brief, welchen unser Herr... 1878. 14. (Rózsa), Brief, welchen unser Herr... 1890. 13. (Rózsa)

⁶⁵ Weidinger [1997]. 527.

⁶⁶ Grübel–Moser 1990. Bd. 6. 1182.

⁶⁷ Szent levél... 1891. 13–14. (Rózsa), Szent levél... é.n. 14. (Traub), Der Brief, welchen unser Herr... 1878. 14–15. (Rózsa), Brief, welchen unser Herr... 1890. 13–14. (Rózsa)

mükön függnnek, akik a szenteket nem tisztelték és a templombajjárásra nem gondoltak. Vas fogakra vannak felfüggesztve a saját testvérük és szomszédjuk ellen támadók. A Traub-féle szöveg megjegyzi még, hogy ezek az emberek hősök voltak,⁶⁸ amivel elég élesen átértelmezi a legtöbbször pátoossal teli hősfogalmat. Szintén csak a szegedi változat közli a papok büntetését, akik a szentséget megfertőzték és a szent eucharisziát a földre ejtették. Őket a nyelvüknél és ujjaiknál fogva akasztották fel, alattuk pedig tűz lobogott, és égette a testüket. Láthatjuk, hogy még az egyháziakat sem kímélte a szerző, elítélte azokat a papokat és szerzeteseket, akik nem tartották be fogadalmukat vagy nem az egyház előírása szerint végezték feladatukat. Hasonlóan bűnhődnek a latrok, a hamis tanúk, a kincsvágyók, és akik nem akartak Isten akaratába beletörődni vagy adakozni. Mária ezt látván siránkozva jegyzi meg, hogy mennyire rászedte őket a világ, ami mint egy álom fog elmúlni. Hasonló gondolkodásmód jelenik meg az ószövetségi prédikátor könyvében, ahol a földi dolgok hiábalóságáról elmélkedik az író.⁶⁹

A pokolbeli kínok ábrázolásánál már toposznak számít az el nem alvó férgek által való kíntatás, valamint megjelennek különböző szörnyek, amik az el-kárhozottat gyötrik. Ilyen egy nagy szárnyas állat, aminek kilenc feje van, és egy tudós embert emészt, aki többre tartotta a tudományt, mint a hit igazságait, és ezért ez utóbbit, bár tanulmányozta, de nem követte. Egy másik tudós azért került a pokolba, mert nem állt ki az igazság mellett, ami az általa tanulmányozott könyvekbe volt belefoglalva, és ezzel félrevezette az embereket. E két utóbbi bűnt az egyház a Szentlélek elleni bűnök közé sorolja, melyek az istenes életet alapjaiban rendítik meg. A második esetben ez tovább súlyosbodik azzal, hogy az ember nemcsak önmagának árt vele, hanem másokat is elzár az igazságtól. El nem alvó férgek emésztik az apostolok testvéreit, a pátriárkákat, akik bár úgy viselkedtek, mint az apostolok, de hivatásuknak nem feleltek meg, mindent a törvény ellenében tettek. Szintén így szenvednek a papnők,⁷⁰ akik miután meghalt a férjük, újból megházasodtak, és az apácák, akik nem tartották meg a szüzességi fogadalmukat. Ahogy a Máriával való párbeszédükből kiderül, ők szenvedik el a legnagyobb kínokat, amit még az is tetéz, hogy a férgek szájából tűz jön ki, és égeti az asszonyokat, ezért Máriához fordulnak, hogy kegyelmet kapjanak.

A bűnösök utolsó csoportját a világ nagyjai alkották, akik bíraskodásukat nem a törvény szerint végezték, hanem kegyetlenkedtek, és gögjük szerint ítélték, ezért szünet nélkül égettetnek. A túlvilágon a kínzóból kínzott lesz, ugyanis ott a jus talionis, a megtorlás joga uralkodik.⁷¹ Előfordul más látomásokban is, hogy a pokolban magas rangú tisztviselőket helyeznek el: királyokat, egyházi személyeket, apátokat, püspököket. Ezek a személyek kétfajta funkciót tölthet-

⁶⁸ Szent levél... é.n. 14. (Traub)

⁶⁹ Préd. 1, 1–11.

⁷⁰ Érdekes értelmezésnek ad teret a ‘papnők’ kifejezés a szövegben. Elképzelhető lehet, hogy a szó még a papi nőtlenség bevezetése előtti állapotot tükröz, ugyanakkor a keleti egyházban megmaradt a nőülés szokása a papok körében, így valószínű inkább ez utóbbi állapotra utalhat a kifejezés.

⁷¹ Gurevics 1987. 203.

nek be, vagy egy társadalmi réteg, csoport tipikus képviselői vagy valós történelmi alakok,⁷² akik megítélésével az író társadalmilag – esetleg politikailag is – állást foglalhat. Itt véget ér a ponyva szövege, meglehetősen csonkán marad. Egyetlen befejező formulája az 'Amen' a mondat végén, de ez is hiányzik a szegedi példányból. Amennyiben a történet nem a Péter-apokalipszis átszerkesztése, hanem Mária pokoljárásának az átvétele, akkor itt a történet nem ér véget, hanem folytatódik Mária közbenjárásával Jézusnál, hogy könnyítést kapjanak a szenvedő lelkek.

Összegzés

Ha egybevetnénk a görög vagy a szláv apokrifet a mi ponyvaszövegünkkel, meglehetősen sok egyezést találnánk bennük. Az eredeti szöveg szerkesztési elvét a középkori ember értékrendje és azok hierarchiája határozta meg.⁷³ A ponyvában a szerkesztő már nem törekedett egy jól felépített rendszer visszaadására, bizonyos epizódokat válogatott ki az apokrifből, de valószínűleg nem tudatos szisztéma szerint. A kiadó célja az olvasók igényeihez való idomulás volt, ezért a szövegeket egyszerű nyelvezetben fogalmazták meg, sok képszerű elemet felhasználva, kerülve a moralizálásokat. Láthatjuk tehát, hogy egy komplex, több részből összedolgozott írás került ponyvára. A befogadóképességet jelzi, hogy az sem okozott problémát, hogy egyes esetekben más kultúrkörben keletkezett és kedvelt szövegeket vettek át.

A füzet érdekessége, hogy egy alapvetően katolikus környezetben jelent meg, ugyanakkor részleteiben a keleti egyház hagyományanyagából építkezett, ami bizonyíthatja a kultúrák közötti vándorlást, illetve a képességet, hogy egyes szövegeket saját céljaiknak megfelelően újraértelmeztek. A történetek ettől függetlenül megtartották eredeti erkölcsi mondanivalójukat, ami a vallásos és jámbor életre való felszólítás. Ennek adnak nyomatókat a szövegek főszereplői, akik az egyházi élet központi alakjai. Az ő személyükön keresztül tárul fel a fenyegető jövő és a túlvilág borzalmi, mint várható következménye az eddigi vallástalan életnek.

A füzetek történetei ókori, koraközépkori apokrif hagyományra nyúlnak vissza, melyek közül a Szent levél és Mária álma mind a nyugati, mind pedig a keleti kereszténységben elterjedt, míg az Istenanya pokoljárása főként az ortodoxia területén volt ismert. Az általános emberi tulajdonságokat kihasználva ezek a szövegek kerültek egy nagy elterjedésre számot tartható ponyvafüzetbe, amivel a hívők ezreit buzdíthatták még jámborabb életre és fokozottabb hitre.

⁷² Wieners 1998. 87.

⁷³ Müller 1961. 38.

Források

Brief, welchen unser Herr Jesus Christus auf wunderbare Weise seinem auf Erden wohnenden Volke gesandt haben soll

Verb. Aufl., Rózsa, Budapest 1890

Der heilige Brief, welchen unser Herr Jesus Christus auf wunderbare Weise seinem auf Erden wohnenden Volke gesandt hat

Rózsa, Budapest 1878

Szent levél, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus csudálatosképpen az ő földén lakó népeihez küldött. Régi kézirat után újra kiadta Buzgó Gábor.

Traub és Sáratory, Szeged, é.n. [189?]

Szent levél, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus földön lakó népeihez küldött

Jav. Kiad., Rózsa, Budapest 1891

A boldogságos Szűz Mária álma

Rózsa, Budapest 1896

Irodalom

BAUER, Johannes Baptist

1968 *Die Neutestamentlichen Apokryphen.* Patmos – Verlag, Düsseldorf.

1994 *Az újszövetségi apokrifek.* Ford.: Vanyó László. Márton Áron Kiadó, Budapest.

BENEDEK Katalin

1998 Ördögök és boszorkányok a XV-XVI. századi prédikációs exemplumokban. In: *Eksztázis, álom látomás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben.* Tanulmányok a transzcendensről I. Szerk.: Pócs Éva. Budapest, Pécs, 316-331.

BÖER, L.

1967 Briefe. In: *Lexikon der Marienkunde.* Bd.1. Hrsg.: Algermissen, K.–Böer, L.–Engelhardt, G.–Feckes, C.–Schmaus, M.–Tyciak, J. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 937–947.

BRENK, B.–BRULHART, A.

1970 Hölle. In: *Lexikon der christlichen Ikonographie.* Bd. 2. Hrsg.: Kirschbaum, Engelbert. Herder, Rom–Freiburg–Basel–Wien, 313–321.

CONZELMANN, Hans–PETKANOVÁ-TOTEVA, Donka

1977 Apokryphen. In: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung.* Bd. 1. Hrsg.: Brednich, Rolf Wilhelm. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 628–666.

DÉGH Linda

1948 Adatok a magyar parasztság irodalmi életéhez. In: *Magyar Századok. Irodalmi műveltségünk történetéhez.* (Horváth János emlékkönyv) Budapest, 299–315.

DINZELBACIER, Peter

1981 *Vision und Visionsliteratur im Mittelalter.* Reihe: Monographien zur

- Geschichte des Mittelalters. Bd. 23. Hrsg.: Bosl, Karl. Anton Hiersemann, Stuttgart.
- DÖRÖMBÖZI János (szerk.)
1997 *Apokalipszisek. Válogatta és utószó: Adamik Tamás (Apokrif iratok. Szerk.: Adamik Tamás) Telosz Kiadó, Budapest*
- ERDÉLYI Zsuzsanna
1991 Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései. In: *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Szerk.: Erdélyi Zsuzsanna. Szent István Társulat, Budapest, 51–142.
1999 *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Kalligram, Pozsony.
2001 *Aki ezt az imádságot... Élő passiók*. Kalligram, Pozsony.
- GROSS, H. – MICHL, J.
1986 Apokalypsen. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. 1. Hrsg.: Höfer, Josef–Rahner, Karl. Verlag Herder, Freiburg, 696–704.
- GRÜBEL, Isabel–MOSEER, Dietz-Rüdiger
1990 Hölle. In: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Bd. 6. Hrsg.: Brednich, Rolf Wilhelm. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 1178–1191.
- GUREVICS, Aron Jakovlevics
1987 *A középkori népi kultúra*. Gondolat, Budapest.
- JACOBY
1987 Mariä Traum. In: *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Bd. 5. Hrsg.: Bächtold-Stäubli, Hanns–Hoffmann-Krayer, Eduard. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 1686–1687.
- JAMES, M. Rh.
1893 *Apocrypha anecdota*. Cambridge, 109–126.
- JUNG Károly
2000 További adatok a szent levelek használatához. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében III*. Szerk.: L. Imre Mária. Pécs, 36–44.
- KRETZENBACHER, Leopold
1963 Richterengel am Feuerstrom. Östliche Apokryphen und Gegenwartslegenden um Jenseitsgeleite und Höllenstrafen. In: *Zeitschrift für Volkskunde* 59. Jg. Stuttgart, 205–220.
1971 *Bilder und Legenden. Erwandertes und erlebtes Bilder-Denken und Bild-Erzählen zwischen Byzanz und dem Abendlande*. Klagenfurt.
1975 *Südost-Überlieferungen zum apokryphen „Traum Mariens“*. Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München.
- LENGYEL Ágnes
1998 Népi unio mystica a vallásos ponyvairodalomban. In: *Eksztázis, álom látomás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről I*. Szerk.: Pócs Éva. Budapest, Pécs, 454–472.
- MICHL, J.
1986 Maria (in der Schrift) In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. 7. Hrsg.: Höfer, Josef–Rahner, Karl. Verlag Herder, Freiburg, 25–27.

MINOIS, Georges

1996 *Die Hölle. Zur Geschichte einer Fiktion.* Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

Monumenta Germaniae Historica

1978 *Epistolae selectae. Tomus I.* Hrsg.: Michael Tangl. München. No.59. 108–120.

MÜLLER, Ludolf

1961 „Die Offenbarung der Gottesmutter über die Höllenstrafen,„ Theologischer Gehalt und dichterische Form. In: *Die Welt der Slaven.* Jhg. 6. 26–39.

NAGY Ilona

2001 *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór.* L'Harmattan.

OROSZ György

1993 *A pogány-keresztény vallási szinkretizmus kérdései a nagyorosz egyházi népdénekek tükrében.* Nyíregyháza.

1996 *Nézzetek rám szemetekkel, hallgassatok fületekkel.* Nyíregyháza.

1997 *Égi levelek. Isten és a pápák üzenete.* Nyíregyháza.

P. SZOJKA Emese

1990 „Szent levél,„ a Bács-Kiskun megyei Tataházáról és lánclevelek Bajáról. In: *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1988.* Szerk.: Sztrinkó István. Kecskemét, 178–191.

POGÁNY Péter

1978 *A magyar ponyva tüköre.* Budapest.

SANTOS OTERO, Aurelio de

1978 *Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen.* Bd.1. Walter de Gruyter, Berlin–New York.

SCHENDA, Rudolf

1977 *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910.* Deutscher Taschenbuch Verlag, München.

SCHNEEMELCHER, Wilhelm (Hrsg.)

1989 *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung.* 2. Band. Apokryphisches Apokalypsen und Verwandtes. 5. Aufl. Tübingen.

STÜBE

1987 *Sonntagsbrief.* In: *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.* Bd. 8. Hrsg.: Bächtold-Stäubli, Hanns – Hoffmann-Krayer, Eduard. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 99–104.

TAKÁCS Lajos

1951 *Népi verselők, hírversírók.* In: *Ethnographia,* 1–49.

1958 *Históriások, históriák.* Budapest.

TRAUTMANN, Reinhold

1968 *Wanderung der Gottesmutter durch die Höllenqualen.* In: *Altrussisches Lesebuch 11.–14. Jahrhundert.* 2. Aufl. Wiesbaden, 26–38.

VIELHAUER, Philipp

1975 *Geschichte der urchristlichen Literatur. Einleitung in das Neue Testament, die Apokryphen und die Apostolischen Väter.* de Gruyter, Berlin–New York.

WEIDINGER, Erich

[1997] *Die Apokryphen*. Verborgene Bücher der Bibel. Bechtermünz verlag, Augsburg, 523–531.

WIENERS, Thomas H.T.

1998 König, Bischof und Abt im Fegefeuer. Historische Personen, Fürsten- und Prälatenkritik in der 'Visio Edmundi monachi de Eynsham'. In: *Visio Edmundi monachi de Eynsham. Interdisziplinäre Studien zur mittelalterlichen Visionsliteratur*. Hrsg.: Ehlen, Thomas–Mangei, Johannes–Stein, Elisabeth. Gunter Narr Verlag, Tübingen, 73–87.

Bernadett Papp

„Der heilige Brief, welchen unser Herr Jesus Christus auf wunderbare Weise seinem auf Erden wohnenden Volke gesandt hat.“ Die Höllenfahrt der Gottesmutter und andere apokryphe Schriften in einem Kolportagenheft

In der Studie beschäftigt sich die Verfasserin mit einem Kolportagenheft aus dem 19. Jahrhundert, das sowohl in ungarischer als auch in deutscher Sprache in Ungarn erschien. Die Kolportagenliteratur hatte ihre Blütezeit in dem 19. Jahrhundert, als sie die beliebte Lektüre verschiedener gesellschaftlicher Schichten war. Eine Art von dieser Literatur bilden die religiösen Kolportagenhefte, die biblischen Geschichten, Lieder, Gebete, moralische und andere religiöse Texte darstellen.

Das untersuchte Heft enthält drei apokryphe Geschichten, die aus dem ersten Jahrtausend stammen. Der Heilige Brief darf – nach der Tradition – von Jesus bzw. Maria geschrieben worden sein, und er droht mit einer finsternen Zukunft, wenn die Menschen sich nicht verbessern. Der Traum von Maria ist eine sehr beliebte Geschichte, die sowohl in dem katholischen Westen als auch in dem orthodoxen Osten bekannt ist. Maria träumt über das Leiden von Jesus, der die Wahrhaftigkeit des Traums auch bestätigt. Die dritte Einheit des Heftes besteht aus der Höllenfahrt der Gottesmutter. Diese Geschichte kommt eindeutig aus slavischen Apokryphen und sie war bei den Katholiken völlig unbekannt. Die Höllenfahrt schildert eine Jenseitsvision von Maria, die in die Hölle von dem Erzengel Michael begleitet wurde. Sie schauen die verschiedenen Strafen an, und der Engel erklärt auch die Ursachen dafür. In diesem Kolportagenheft erscheint ein sehr komplexes Bild der Texten. Diese Geschichten verbinden mehrere Jahrhunderte, verschiedene Kulturen, Religionen und Traditionen miteinander.

e. n. v.

SZENT LEVÉL,

Közelés példány

MELYET A MI URUNK

JÉZUS KRISZTUS

CSUDÁLATOSKÉPPEN

AZ Ó FÖLDÉN LAKÓ NÉPEIHEZ KÜLDÖTT.

Régi kézirat után újra kiadta Burgo Gábor.

Levél, melyet a mi Urunk Jézus az egekből aláboesátott.

Halgassátok áldott keresztények félelmes rettegéstől elteltén, mert valóban tudjátok meg, miszerint le-
esett egy kő az égből, látásra kisdőd vala, de annál
nehézebb a fölemelésre; oly annyira, hogy emberi
erő azt föl nem emelheti. Ezt halván Jeruzsálem
város szent érseke, több érseket és püspököt gyűjte
össze és szent imákat és miséket tartanak fölötté,
szent énekek kísérete mellett, három nap és három
éjjel; a midőn egy rémítő hang ütö meg füleiket, a
mely t. i. égi szózat vala és mondá: „vegýetek
áldott kezeitekkel ama követ s nyissátok föl!” Mi-
nekutána fönyitották, eme isteni szavakat találták
vala beleírva, a melyek így hangzottak: Ime ezelőtt
küldöttem nektek egy levelet s még sem tértetek
meg, s még sem hagyátok el gonosz tetteiteket,
amiként megparancsoltam vala s nem hallgattátok
szent tanításomat, e miatt küldöttem ellenetek pogány
népeket, hogy rabigába fűzzenek benneteket, s még
sem tértetek meg, s még sem hagyjátok gonosz é-
bűnös tetteiteket, nem akartok az igaz utra térn
a sz. evangélium szavait nem halgatjátok; mert
miként mondám: az ég és föld elmúlnak, de szava-
im soha sem; és azon keresztény, ki jót tesz, az
el nem vész örökre. Így most is a ti bűnötök és
gonoszságtokért és szent vasárnap- és ünnepnapo-
kért, a melyeket ti nem tartotok, nehéz teleket s
borzasztó fagyot küldöttem földéitekre s növényei-
tekre s borzasztó szeleket s viharokat; gyújtó villá-

mokat s rettegtető mennydörgéseket s kegyetlen záporosókat, elannyira, hogy a folyók medreikből kiáradának. Éhséget és dőghalált bocsátok ti reátok és marháitokra; továbbá földrengéseket s számtalan jeleket mutattam, hogy ismernétek, miszerint haragom ellenetek van, a ti gonosz tetteitekért és az én szent vasárnapomért, a melyet ti nem tiszteltek töredelmesség és ájtatossággal, s a templomokat nem látogatjátok, hanem ingerel benneteket az ördög s s engedtek incselkedéseinek s egyéb foglalatosságban részesültök akkor, midőn a templomozás ideje van.

Oh ti gonoszok, istentelenek s pogány hitűek! nem ismeritek el, hogy én adtam mindennapi kenyeret, tejjel és mézzel folyó völgyeket; és ti még sem hagytok föl gonosz cselekedeteitekkel és ördögös életetekkel. É miatt elhatároztam volt magam, hogy az egész emberi nemet elpusztítsam a föld színéről; és ismét megtértem az én szent Anyám szűz Mária könyörgésére, a ki szüntelenül kér s könyörög az egész világért, a szegények-ügyefogyottak- és özvegyekért, a kik utánatok esedeznek, hogy szánnátok meg őket; hogy szánjalak én is benneteket s hogy bocsátnám meg vétkeiteket. Hanem ime tudósítlak benneteket, hogy ha meg nem tértek, meg fogja vonni természetét a föld tőletek, a ti gonoszságotokért s az én szent vasárnapomért, a föld természet nem hoz, gyümölcsfáitok el fognak száradni, és szaporítani fogom a föld pusztító férgeit, hogy pusztítanak növényeiteket, azután elveszem a vizeket a föld színéről s a frissítő forrásokat kiszáraztatom; ti pedig tudjátok meg, hogy a pokol tűzében fogtok

megégettetni örökre; mert rosszak lettetek, hazugok és istentelenek, nem szeretitek egymást, hanem szomszéd szomszéd ellen haragot és gyűlöletet tart. S mások ablakain leskelődtek, hallgatóztok azokon, s örvendtek a más szerencsétlenségén, semhogy segítétek és gyámolítánátok egymást s adakozók lennétek a szegények iránt; a templomot nem látogatjátok, rosszak s pogányok vagytok, csaljátok egymást, ámbár törvényeket szabtam tinektek, hanem azt ti nem tartjátok; s nem tudjátok ti gonoszok s istentelenek, hogy a szent vasárnapon magam is minden dolgaimat megszüntettem, s megnyugvék akkor. S vasárnap küldé el szent Atyám Gábiel arkangyalt, hogy jó hirt vinne szűz szent Anyámnak az én születésemről; vasárnap támadtam fel hallotaimból s vasárnap szabadítam ki Ádámot a pokol kinjai közül, s vasárnap fogom elítélni az egész világot, az eleveneket s holtakat. Mindenki saját jutalmát fogja venni; a kit jót tett s parancsaimat megtartotta, azon egyén jobbomon fog lenni s birni fogja országomat; a gonoszokra pedig átkot bocsátok, s rettegni fognak borzasztó ítéletemtől s mondani fogom nekik: „Távozzatok tőlem átkozottak az örök tűzre, a mely soha el nem fog aludni, a nem aluvó férgek országába, a hol a ti helyetek vagyon az ördögökkel, pogányokkal s a gonosztevőkkel.

Ismételve tudósítlak, hogy ha meg nem tértek, a ti vétkeitekről le nem mondtok s nem fogjátok követni a templomot keresztényileg s ájtatosan, akkor fog haragom rátok nehezéni, a midőn gondolni sem fogjátok.

Átkozott legyen azon ember, a ki szombaton naplenyugta után dolgozni fog egész hétfőn reggelig, avagy a ki ez idő alatt vétkezni fog; ismét intlek a szerdai és pénteki napokra, hogy azok töredelmeségben töltsenek s ájtatos bőjtöléssel, s nem haszontalan dolgokkal, mert ezek segítenek ki benneteket a pokol kínjai közzül; mivel én adám nektek a föld minden édességét, hogy elég lenne nektek s még sem elégsztek meg semmivel, sőt kézre sem jut nektek semmi.

Tudjátok meg, hogy ezentul nem fogok több levelet, mint az elsőt s mint e másodikat küldeni; hanem a midőn meg fogtok rólam feledkezni, fölnyitom az eget s tüzet s kénköves esőt bocsátok reátok februárius hónapban, hogy égetni foglak elevenen a föld színéről, s vadállatokat küldök ellenetek, hogy tépjenek szét benneteket: a világosságot elveszem a földről s nagy sötétség fog uralkodni. S menyköveket fogok alá bocsátni, hogy égessenek meg titeket; akkor fogjátok nagy keserűséggel a holtak sirjait fölkeresni s kiáltani fogtok: Keljete fel holtak, hogy nyugodjunk le mi, mint élők, mert nem tűrhetjük tovább azon kinokat, a melyeket az Isten küld reánk a mi vétkeinkért s gonosz cselekedeteinkért.

Én pedig elfordítom szent arczomat akkor tőletek, hogy ne is halljam jajkiáltástokat s elveszítlek örökre benneteket, mert rosszak lettetek s istentelenek, hazugok; nem szeretitek egymást, s kéjelgök vagytok s hasonlók a Sodomabeliekhez; pénzt adtok, hogy uzsorázskodhassatok s a szolgák és szegények béreit elvonjátok, gyűlölitek és üldöztetek őket.

A törvényt nem tarjátok, a templomot nem látogatjátok imádság és szent mise hallgatása végett, a melyek elmosnák vétkeiteket s gonosz tetteiteket. Oh! hát hogy nem irtóztok, hogy a föld meghasad alattatok, s elevenen el fog nyelni benneteket. Ítélet napján ugyan mily felelettel fogtok előállani, térjete meg tehát s hagyjátok el törvénytelen tetteiteket s rút vétkeiteket. Ne legyetek fennhéjázók s gögősek, hanem legyetek alázatosak.

Jaj azoknak, kik a saját papjaikat szitkokkal illetik s a remetéket, kik a templomokban misét szolgálnak; mert nem őket káromolják ám, hanem az Istent, mert mondva van, hogy vajjon a ki császár szolgáit káromolja, nemde magát a császárt is káromolja.

Jaj azoknak akkor, a kik nem hiszik a Szentháromságot, s kik vétkeznek s rokonvért fertőztetnek meg: jaj azoknak, kik mások javait elragadják, hogy annál inkább dúsgazdagokká legyenek, jaj azoknak, kik a templomban beszélnek s nem hallgatják a sz. miseáldozatot; jaj annak ki méltatlanul eszi a szent testet és issza a szent vért, hogy nem gyulad meg tőle a szája, hisz tudja azt, hogy nem egyedül, hogy a szent angyalokkal van akkor jelen.

S arra is figyelmeztetek, miszerint eme levél nem emberi okoskodás, hanem az égből én küldém alá, s nektek küldém keresztények, hogy hagynátok el vétkeiteket s Isten akaratán nyugodnátok meg, hogy ezáltal a világosság fiai lennétek.

Jaj azon pap-, remete-, tanítvány- vagy Diakonusnak, ki ezt el nem olvassa a népségnek, hogy

aki ezt nem fogja a tudatlan embereknek felolvasni, avagy le nem írja, hogy tovább terjessze, hogy ezáltal minden ember birtokába juthasson, s azon tájékokra nem fogja küldeni, ahol ez nincs, jaj lesz annak mert számot fog róla adni; mivel nagy kincs ez minden ember házában: jaj annak is, a ki mindön írja, csak egy szót is kihágy belőle.

Boldo; pedig az, ki eme levelet megvizsgálja, s másoknak fogja ajándékozni, annak minden bűnei megfognak bocsáttatni, s a mennyország lakosai leendnek; ha Isten parancsát is megtartja Ábrahám és Izsákkal egyetemben fog uralkodni; boldog az is, ki tiszta szívből fogja hallgatni; boldogok, kik jót tesznek a szegényekkel s kik ápolják s szállást adnak az utazóknak, azok birni fogják a mennyeknek országát.

Jaj azon szüléknek, kik nem tanítják gyermekeiket s nem térítik az igaz utra s nem küldik őket templomba, mert számolni fognak az utolsó ítélet napján, mert hagyják őket meghalni tudatlanul, mint valami barmokat; e miatt szaladjatok előljáróitokhoz s lelkiatyátokhoz s valljátok meg minden bűneiteket hogy méltók legyetek a szent Urvacsora vételére s Jézus által szerzett szentségekhez járulhassatok, mivel lelkeitek üdvösségére nagy befolyással vannak, ti emberek szeretettel vegyétek az Urvacsorát.

Én pedig Ivanicius, mint Jeruzsálem patriárkája Isten segedelmével méltó valék eme szavakat fölfedezni, a melyek e köben valának: imádni fogom keresztények az Istent, hogy világosítsa meg lelkeitek szemeit s képesek legyetek e levelet megvá-

sárolni mert csekély értékű, de annál nagyobb hasznu bármely ember házában, és annak adatúi fog a mennyország birtokába az Atya Istentől, mert övé az ország, a hatalom és dicsőség, most és mindörökké. Amen.

Szüz Mária levele.

Eme könyv, mely levélnek neveztetik, a mi Uruuk Jézus Krisztus parancsából eredt, mondván: ne tanuljatok roszt cselekedni, mert az én teremtményeim vagytok s az én kezem alkotta a világot; levelet küldöttem nektek, hogy hamis tanuságot ne szóljatok s mások javait hamisan ne kívánjátok s sajátotokká ne tegyétek; inkább a szegények és ügyefogyottakat meg ne vessétek, sőt a mennyből lehetséges, szánakozzatok rajtok; s szüleiteket tiszteljétek.

E könyv tehát Isten parancsából eredt s nekünk adatott, hogy ennek szavait követvén, a bűnök seregétől menekednénk meg; mert maga Jézus mondja, hogy egyedül szent keze írja e szavakat; megirta tehát s elküldé nekünk hogy mi olvasván e könyvet jusson eszünkbe, s imádjuk őtet, hogy távoztassa el tőlünk a bűnre vezető alkalmat.

Ki e könyvet olvassa, avagy foglatját másokkal közli, a szent kereszt jelével jelölje e könyvet mondván: Az Atyának, Fiunak és Szentlélek Istennek nevében Amen. E szavak Istentől vannak, ki, a szent pátriárkáknak küldé elébb; a pátriárka pedig elküldé testvérének a királynak, hogy hathatós segítsége lenne minden bajai és ellenségei ellen; e

könyvnek nagy hatása van, ki ezt elolvassa s ama törvényeket megtartja, a melyek benne foglaltatnak, annak bűnei megbocsáttatnak, és semmi rossz nem árthat neki; az asszony a mely terhes állapotban van s e könyvet magával hordja, könnyen szüli gyermekét, szóval, bárki is magánál tartja e könyvet, kegyelmet fog az találni az Istennél minden s embereknél szeretetet, s minden ellenségeit meggyőzzeni, s imádságot mondván: Krisztus hallgass meg, Jézus őrizz meg éjjel, nappal s minden órában, kérlek téged én Istenem a te szent szűz Anyádnak könyörgései által, a ki tiszta vala minden szennytől, a kitől testtel született drága Jézusom és a te szent véred által, a melyet a keresztben a mi vétkeinkért kiontál és szent János könyörgéseért, ki téged a Jordán vízében megkeresztelt s előre hirdetett a népnek, mondván: Ime az Isten báránya! ezeknek imái által.

Én Istenem! Jézus Krisztusom! őrizd lelkemet minden gonosztól, a mely az ördögtől származik és pusztító fegyverétől; mert te vagy mindeneknek kútforrása Urunk, szent Atyánk és a Szentlélekkel egyetemben Amen.

Eme könyv valami olajfák között találtatott, s a ki érinteni avagy olvasni akará, azon egyénnel magától nyilott meg; a melyben eme szavak valának olvashatók: Jézus Krisztus, ki az eget lakó Atya Istentől vette eredetét; parancsolom ismét nektek, az én isteni hatalmamnál fogva, hogy eme könyvnek hitelt adjatok! parancsolom nektek oh keresztények, hogy szünjete meg a vasárnapi munkától; mert azon nap meg van én tölem áldva s megszentelve,

hogy ama napon semmi rossz ne tennének, még csak a kertekből a gyökeret se tépjétek e napon, a ti lelkeitek üdvösségeért s ezt megtartsátok s higyjétek; s ezen gyarló világban őrizkedjétek a rosszaktól s kövessétek a jó cselekedeteket; mivel hat napot rendelék egy hétnek, hogy aza'att is dolgozzatok; de a hetediket megszentelém, hogy akkor jót tennétek.

S ha nem fogjátok tenni, amiként megparancsoltam, éhséggel foglak titeket megbüntetni; továbbá döghalált, ellenséget és sáskát bocsátok rátok, s ha még maradand meg vagy egy ember, azután is, borzasztó kínok közt adom át a halálnak; király király ellen, s ur ur ellen fog támadni, s nagy vérontás fog mutatkozni bennetek; s akkor mind meg fognak szelidülni, s haszontalan gögötöket el fognak venni töletek. Mennykövítés és égető villámok foglak meglátogatni benneteket, hogy ismerjétek meg miszerint haragom rátok nehezedett, a ti gonoszságotokért; mert csak is a szent Anyám könyörgése tart fenn még benneteket.

Ime megparancsoltam volt nektek, hogy fölkelnétek s mennétek vasárnap a templomba, s a ti rossz és gonosz cselekedeteitektől óvakodnátok, s ha meg nem tértek, rátok bocsátom az eget pusztító madarait, a melyek elevenen fognak fölemészteni benneteket, azután a nagy döghalált bocsátandom a földre; újból parancsolom, szombaton a vécsernye után szünjete meg minden dologgal az én szent Anyám tiszteletéért, mert ha szűz Anyám nem könyörgött volna, rég elpusztítottalak volna a föld színéről.

Felszólítlak benneteket is, öregek és fiatalok, ne tegyetek több rosszat s mást ne szóljatok meg, mert aztán én átadom a mennyek országát és örökös békét s bűneitek megbocsáttatnak.

S tudósítlak, oh áldott keresztények! ki e könyvnek hitelt nem adand, az átkozott legyen, s a mennyországot meg nem fogja látni, s ha megtartjátok Isten parancsait s töredelmes penitenciát tartani, akkor megbocsát nektek az Isten, ha vétkeitek száma oly nagy volna, mint az egek csillagai, vagy mint a tenger homokja, vagy mint az erdők levelei, vagy mint a föld füvei; a kinél ez a könyv meglesz s másnak nem fogja mutatni, átkozott legyen s bünbocsánatja nem lesz; mondom ismét, hogy parancsimat, miként megparancsoltam, tartsátok meg, mert én vagyok az igazi Isten, ki megirtam e könyvet a szentséges szűz Máriától. Szűz Mária a midőn elaludt az olajfák hegyén, s mikor feléje jöve Jézus mintegy látogatás végett mondá neki: oh kedves Anyám, alszol-e? s midőn fölébredt a szent Szűz, mondá Jézusnak: aludtam volt kedves fiam s ismét fölébredék s téged láttalak megkötözve s elárlatva s egy oszlophoz megkötve s megveretve, keresztre fölveszítve, s szent testedből a vér patakként csörgedezett. Jézus mondá: oh kedves Anyám, valóban a mit álmodtál, az be fog teljesedni, nekem azt ki kell állanom az emberi nemért s annak bűneiért. Ki e könyvet leírja vagy megmutatja másnak, az kegyelmet talál az Istennél s minden ember előtt szeretet s tekintet fog aratni, s halála óráján megjeleni fogok neki, imádni fogom az összes angyali

seregekkel az én szent fiamat, az ő lelkeért, be fogom bocsáttatni a mennyek országába Amen.

E könyv mutatja a pokolbeli keresztények kínjait, a melyeket Mihály arkangyal mutat meg a szűz Anyának, hogy látná meg, hol kínlódnak a keresztények lelkei; s kérdé szűz Mária: mondd meg Mihály, mennyi kín van a pokolban? szükségtelen mondanom is, mert megszámlálhatatlanok; s akkor az angyalok fölnyiták a poklokat s roppant léleksokaságot látának ott, kínlódván sok népek, férfiak és nők, s kiabálás és keserves sirás vala ott, s kérdé szűz Mária: mit véteitek ezek, felele Mihály: ezek voltak rossz tevők, nem hittek Istenben, s így fognak kínlódni, s szűz Mária keservesen siránkozott, s nagy sötétségét látott vala Tartarusban s ismét kérdé: hát ezeknek micsoda vétkeik vannak, hogy ily sötétségben kínlódnak? felele Mihály: ezek nem félték az Istentől s rosszat tettek s Krisztus testét keresztre feszítették; oh ha ama sötétség fölemelkednék, még akkor látnád az igazi kínokat, s meglátnád, hogy el vannak Istentől felejtve; mert ő tevő őket ide, hogy világosságot ne látnának s szűz Mária föltekinte az égre és imádtá szent fiát és a szent lelket, s akkor a sötétség fölemelkedék s roppant léleksokaságot látának ott kínlódván s jajveszékelve. A szűz Anya pedig sirt vala s mondá: oh ti szegények, mit tettetek, hogy ide jutottatok; s rögtön az angyalok, kik őrzők voltak itten, mondák: miért nem felelték Isten Anyjának? s ők mondák: Isten Anyja! a mióta itt vagyunk, világot nem látunk s fölfelé nem tekinthetünk, mert forró szurok

és fagygyu csepeg reánk: s ismét mondák szüz Máriának: oh Istennek szent és kegyelmes Anyja, hogy nem jött el, hogy nem jöve Ábrahám, sem szent Pál apostol, sem keresztelő szent János, hogy szólhattak volna velünk; akkor kérdé szüz Mária Mihálytól: ezeknek micsoda bűneik vannak, hogy ilyen szurokban szenvednek és tüzes keréksár csepeg reájok, felelé Mihály: ezek nem hitték a Szentháromságot s a próféták szavait nem hallgatták s nem hitték, hogy te töled fog születni a világ megváltója; s keservesen siránkozott itt is szüz Mária, s mondá oh szegények, hogy megcsaláztatok? ti nem hittétek, hogy Jézus tölem fog születni? s ekkor ismét reájok esék a borzasztó sötétség; s kérdé Mihály: Anyám, keletre avagy északra fogunk menni, a hol akarod; s fölkarolák az angyalok s elvívék délre, s ott látta kifakadni a tűzfolyót s valának elmerülve benne népek, férfiak és asszonyok némelyek nyakig a tűzben, míg mások egészen el valának süllyedve; míg látván a szent Szüz, sirt valá s mondá: ezek mit tettek, a kik derékig a lángokban hínlódna? felelé sz. Mihály: ezek megátkozták szüléiket, s örökre így fognak kínoztatni; ismét kérdé a sz. Szüz: hát ezek, kik nyakig elmerültek? felelé sz. Mihály: ezek a kéjelgők, s így fognak örökre kínlódni. Hát ezek, a kik egészen elmerültek? felelé sz. Mihály: ezek ember hust ettek; kérdé ismét a sz. Szüz: hát hogyan éltek emberhussal? felelé sz. Mihály: azon anyák kik gyermekeiket méhökben ölik meg, s az, aki halálra perel valakit; így fognak örökre kínlódni. S ismét látott a szüz Anya egy asz-

szonyt, ki körménél fogva akasztva csüngött; kérdé sz. Mária hát ez mit tett? az mások ablakainál hallgatózott s mások között egyenetlensé et s civakodást csinált, hogy ebből halál történt, lón a felelet: így fog örökkön kínoztatni. És siránkozott a sz. Szüz s mondá: jobb lett volna nem születni, hogysen ilyet lásson. S mondá Mihály: még nem láttad a nagy és borzasztó kínokat, s elmentek nyugotra, s látott a szüz Anya egy fehér és világos felhőt, a közepen ágyak valának és sok férfiak és nők, kiknek testein kígyók mászkáltak s tűz égett felettök, s kérdé sz. Mária: hát ezek mit vétettek? mondá sz. Mihály: ezek nem akartak fölkelni s templomba menni a szent vasárnapokon. Hát ha nyomorékok voltak? kérdé továbbá a sz. Szüz; ha nyomorékok s reájok ég a ház s nem tudnak kimenni abból, hanem mások segítik ki, annak megbocsáttatnak bűnei. S ismét látott egy helyt a szent Szüz székeket, a melyeken sok férfi és fejrénp ült legyen; mit vétettek ezek? kérde a sz. Szüz; sz. Mihály felelé: ezek nem állottak a papok előtt, midőn kimentek a templomból, s a szent misét nem hallgatták, így fognak örökre kínlódni. Más helyt egy nagy élő fát látott a sz. Szüz, a mely vasfogakkal vala ellátva, s azon vasfogakra mind férfiak s nők valának nyelvöknél fogva felfüggesztve s könyezék szüz Mária s kérdé sz. Mihályt: hát ezek mit vétettek? ezek hősök valának s testvér tesvér ellen és szomszéd szomszéd ellen volt, s így fognak örökre kínoztatni. Más helyt ismét látott embereket nyelvöknél és körműknél fogva felfüggesztve, s mindannyian meg valának kötözve, s tűz jöve ki

szájaikon s nem mondották: Uram kegyelmezzen nekünk; s mondá a sz. Anya: mit vétettek ezek? felelé sz. Mihály: ezek nem tisztelték a szentek képeit s nevettek, a midőn látták, a templom felől nem gondoltak, s miként tettek, azon módon vették jutalmaikat; s mondá sz. Mihály szüz Máriának: menjünk el oda, ahol a papok kínlódnak; s elmenének s láttak papokat nyelvüknél és ujjainál fogva fölaggatva, alant pedig lobogott a gyehenna tüze s égette őket; s mondá a sz. Szüz: mit vétettek eme papok? felelé sz. Mihály: ezek a szentséget megfertőztettek, s a szent kenyérből a földre ejtettek; így kínoztatnak örökre. S más helyt látott a sz. Szüz egy embert, kit egy nagy szárnyas állat emésztett, de a melynek kilencz feje vala; két fővel a szemein csüggött, négy fővel a száján s hárommal a mellét szopta; kérdé a sz. Szüz: hát ez mit csinált? ez tudományos ember vala, olvasta a szent írást, de nem követte annak parancsait, s ezen állat örökre így fogja gyötörni. Ismét látott a sz. Szüz egy tudományos embert, kínlódnán és kérdé: ez mit vétett? ez nem mondá azon igazságot, a mely a könyvekben foglaltatott, hanem egyéb hazugsággal ámtította a népeket, s így fog örökre kínoztatni, lón a felelet. Ismét mondá szent Mihály: oh sz. Anyám! menjünk, nézzük meg, a hol kínlódnak az apostolok testvérei; s kimennek más helyre, s látta a sz. Szüz a borzasztó embersokaságot, kiket az el nem aluvó férgek emésztettek; s kérdé szüz Mária: hát ezek mi rosszat cselekedtek? felelé szent Mihály: ezek a pátriárkák, kik úgy viseltek magukat, mint apostolok, s hivatá-

suknak nem feleltek meg, hanem minden törvény ellen tettek; azért így fognak örökön örökké kínoztatni. S ismét látott tovább a szent Szüz sok asszonyokat, kiket az el nem aluvó férgek emésztettek s tüzet hánytak vala a szájaikból, s kiabáltak: kegyelem nekünk, Istennek sz. Anyja, mert a legnagyobb kínnal kínoztatunk, nincs lélek, ki ily kínnak lenne kitéve, csakis mi; siránkozott pedig a szüz Anya, s kérdé sz. Mihálytól: hát ezek mit vétettek? felelé pedig sz. Mihály: ezek a papnók, kiknek meghalván uraik, ismét férjhez mentek, s így fognak kínoztatni örökre. Más helyt ismét látott sok nőket, kiket férgek emésztettek s borzasztón kínlódtak! hát ezek mit vétettek? kérdé szüz Mária; ezek valának apácák, kik megfertőztették a földön szüzességeiket, s így fognak örökre kínoztatni. S ismét látott a szent Szüz egy nagy tüzlángot, benne nagy sokaságu embereket fölakasztva; s kérdé szüz Mária: hát ezek mit vétettek? felelé pedig sz. Mihály; ezek a latrok, a kik hamis tanúságot tettek s mindnyájan, kik nem akartak Isten akaratán megnyugodni, akar szegény, akar gazdag, avagy kincsvágyó, s a ki adakozni nem akart, s mondá a szent Szüz: oh jaj tinektek; miként szedett reá az a csalfa, haszontalan világ, a mely, miként az álom úgy fog elmúlni; s ismét látott egy helyet a hol az urak kínlódtak, a világ nagyjai, s égettettek éjjel s nappal szünet nélkül, ismét könyeze a szent Szüz a keresztényekért; s kérdé Mihály arkangyalt: hát ezek mit felelé sz. Mihály: ezek az urak bírák, világ ítélői, kik kegyetlenek voltak, kik nem ítéltek törvény szerint, hanem inkább gögből, s így fognak örökön örökké kínoztatni.